

jobbra is, balra is kacsintgatók, csak érdekből barátokozók. Minden bűnük az, hogy néha morognak a főnök háta mögött. De ezt már csak zárójelben teszsem hozzá.)

Emlékek, álmok, gondolatok, víziók kavarnak Végh Attila novelláiban – költői prózájának mégsem, költő prózájának annál inkább nevezhetjük írásait. A költői próza különben is veszélyes terület; csábító, buja ingovány, ahol nagyon könnyen és gyorsan el lehet merülni, és ahol csak kevesen ismerik a járását. Úgy is mondhatnánk, születni kell rá, hogy jó költői prózát írjon valaki. Ebben a műfajban nálunk eddig

Krúdy a „csúcstartó”. Végül is a jó próza is költészet – líra, anélkül, hogy mindenáron költői akarna lenni. Végh Attila tudatosabb és fegyelmezettebb alkotó annál, hogy ezzel ne lenne tisztában; írásaiban pont annyi költészet és pont annyi filozófia van, amennyi kell, se több, se kevesebb, s úgy hiszem, kötetének ez a legfőbb erénye.

A *Virrasztó Jenő álma*it Kettős Tamás illusztrálta (az ő nevét nem Végh találta ki); grafikai a művész határozott fejlődéséről tesznek tanúbizonyságot.

Barna T. Attila

Balladába hulló szavak

Czegő Zoltán:
Katonabogár,
Pallas-Akadémia
Könyvkiadó,
Csíkszereda, 2011.

Sokjelentésű szó a bogár. Alapjelentésén (szárnyas rovar) kívül megnevezheti az emberi szem pupilláját, valakinek rigolyás természetét, fekete éjben fényforrást, kisgyermeket, akit csucsujgatunk, és a lányt, akivel lefekszünk. Czegő Zoltán új regénye – *Katonabogár* – a két utóbbi létezését, létállapotot vizsgálja, járja körül. A lány az élet kútja, aki szép, tiszta szerelemben, tisztességes házasságban megfogyan és gyereket szül, csakhogy...

Csakhogy számtalanszor felborul az élet rendje, és ha felborul, akkor megbicsaklik a szó, balladába hull, mert csak a ballada örvényeiben képes kimondani a kimondhatatlant.

Erre vállalkozott Czegő Zoltán.

Kedves falujában, Szenesen (más munkáiból is ismert településnév, tulajdonképpen a Kisküküllő menti Bordos) úgy élnek a székelyek, ahogy Ida hegyén a pásztorok, a Nílus áradásos partvidékén a földművelők, ahogy Háránban Jákob tarka bárányaival, ahogy Hebron völgyében a pátriárkák éltek. Nem okafogyott hasonlatok végett kerültek ide ezek a figurák és színhelyek. Czegő regényében Üdö Márton (Nyirő Józseftől kölcsönzött regényhős) már Bethlen Gábor korában is élt, s ez a székely Matuzsálem úgy egyezkedik az Úristennel, mint az Ótestamentum pátriárkái Jáhvéval. Szükség van erre az egyezkedésre, mert különös dolgok történnek.

Mindjárt a legelején megüti a szó az olvasót: „Rebi néne át a pallón, ott tért balra fel az úton.” Arany János vonzás-terében vagyunk hát, ő indít balladát mondatöredékkel: „Vörös Rébék általmant a / Keskeny pallón s elrepült”.

Rebi néne, Szenes falu másik időtlenül idős öregje különös, piros bogarakat pillantott meg az ablakpárkányon. Katonabogarakat.

Másnapra megtelt a háza, s hiába irtotta azokat petroleummal, mésszel, hiába ásta el meszesgödörbe, szaporodtak, szaporodtak, aztán eltűntek, s csak a temetőkertben bukkantak föl újra. De akkor ott már a másik vénséggel, Üdö Mártonnal értekezett, mit jelenthet ez a bogárinvázió, milyen borzalmak hírnökei ezek a rusnyaságok. Csak sejtették a bajt, a jelek olvasásához kellett a fiatal, termékeny erő, a makulátlan szűz, kellett a szépségesen szép Birtalan Lenke, a falu első leánya, akinek mását a híres székely népballadából olyan jól ismerjük:

*„Júlia szép leány egykoron kimöne,
Búzavirág szödni, a búzamezőbe,
Búzavirág szödni, koszorúba kötni,
Koszorúba kötni, magát ott mulatni.
Föl is föltekinte a magos egekbe,
Egy szép gyalog ösvény hát ott jödögél le,
Azon ereszködék fodor fejér bárány...”*

Őt teremti újjá Czegő Zoltán.

A „szüzek serögibe” elragadott lány (ikerpárja a nagyszentmiklósi kincs egyik korszóján is látható!) min-

tázott alakját társítja a regényben Czegő az öreg székkellyel, a táltosokra emlékeztető látó emberrel. Szent Mártonkor, tompa ragyogásban mennek ki ketten, a féllábú Üdö Márton (csonkasága, falába az egyik stigmája, babonás tisztelet övezi, „a szántóval, a kaszálóval, a patakokkal” is szót tud érteni) és a gyönyörű hajadon határnézőbe, ketten fogtak össze: a kezdet és a vég, a kiszáradt élet és a megtermékenyülésre áhító szűz.

Az égen jelenik meg a rejtély, a fekete titok, valamilyen megfoghatatlan kettősségben bukkan fel a félelmetes fátum. Kétféle eget látnak: egy rémisztőt, amely „mintha be lenne deszkázva az innenső részén”, itt lovak tipornak, emberek hullnak alá, ez az ő egük, a szentesieké; míg a tiszta, ragyogó boltozat hihetetlen távol, valahol messze, más, idegen népek fölött ragyog.

Terjed a hír, riadoznak az emberek. Üdö Márton tanácsára – akárcsak Egyiptomban a hét bő esztendő után – gyűjtésbe kezdenek, gabonát vásárolnak, s raktároznak el óriás hombárokban, fát vágnak, több évre való fát, mert a „kétfedelű ég” jelei szerint nagy-nagy veszedelem leselkedik a falura. A plébános is egyezkedik az Úrral, de meg kell hajtania fejét a Gondviselés előtt. Csupán annyit tehet, hogy megváltoztatja a szertartás rendjét: aszerint miséznek, gyóntat, vecsernyéznek, ahogyan az erőltetett menetben végzett munka kívánja.

Czegő Zoltán érett prózamesternek bizonyul ez esetben, mértéktartóan részletez, nem szalazza szét az eseményesort (korábbi munkáiban volt példa erre!), minden, még a hétköznapi események legkisebb mozzanatai is ennek a baljós vészjelnek vannak alárendelve, hisz balladát ír, prózaballadát. Emiatt, de valószínű, Czegő költői habitusának is köszönhetően, a regény hangulati alapvonása az érzelmesség (nem érzélgőség!), fiatalok és vének könnyekig meghatódnak, megrendülnek, ami lírával telíti a prózaszöveget. Nem új prózanyelvvel kísérletezik, hanem folytatja azt a hagyományt, amelyet Nyirő és Tamási ránk testált, hozzáértéssel archaizál, és rögzíti a székely köznyelv megváltozott, mai állapotát, hangsúlyozottan a Kisküküllő mentén beszélt dallamos, kissé éneklő édes beszédet.

Makacs konoksággal támasztja fel az egykor zsongó, sűrű életet élő székely falut, és azt úgy teszi hihetővé, hogy időtlenít, nem tudjuk pontosan, mikor zajlanak az események, de annyi bizonyos, hogy Trianon után. A földrajzi tér is érdekes, egy-két elejtett szóból lehet tudni, hol vagyunk. A fekete templom említése nyilván Brassót jelenti, ide mennek vásárba a fiatal lányok, férfiak, viszik a szalmából kötött árut, viszik a híres varrottasokat, és ott, a feke-

te templomáról híres városban érte meg igazán Birtalan Lenke az álmaiban is jelentkező égi jelet: „Van valami odafenn, akkor elindult abban a szent pillantásban egymás felé a két nagy világ, s a feketeség csak nyeli, nyeli az aranyt, a fehéret, s beborult egyszeriben minden. Az egyik ég elnyelte a másikat.”

Vége az életüknek! Halálos veszedelem fenyegeti a rend és tisztaság népét, a „jelek népét”.

És jött a parancs. Egy titokzatos Hivatal katonai behívót küldött Szentés és Reves (Székelyrava) férfilakosságának, a tizenhat és az ötven év közöttieknek azonnal be kell rukkolniuk „állami munkára”.

Ezután arctalanná válik a világ, karkai tájékra érkezünk. Férfiak nélkül féllábú lesz a falu, akárcsak Üdö Márton, asszonyok kaszálnak, gyermekek szántanak, harmatkező lányok erdőnek, és szünetel a tánc, a muzsika, az ünnepeket gyászba borultan tartják meg, nincs esküvő, nincs keresztelő, halottasház-zá válik Szentés és Reves.

Egy ilyen kihagyott történet befejezése igazán nehéz; szerencsére Czegő Zoltán költő, így lírai tájakra evez, poétikai igazságot mér, oszt. Az még része az epikai logikának, hogy az elhurcolt férfiak egy katonai kísérlet alanyai lesznek: valószínű, vegyi fegyverekkel pusztítják el őket. Egy kivételével mind meghalnak (Akácos Béla megszökik, ő lesz a környék fekete völgye), de a két falu leányainak vállalkozása már poétikai igazságszolgáltatás. Az elpusztított férfiak, köztük több völgy végakarata szerint elvándorolnak idegen földre, ott ismeretlen férfiaktól gyermeket fogannak, és áldott állapotban térnek vissza. Az élet legnagyobb parancsát teljesítik: élni kell, az élet-lángot tovább kell vinni, nem szabad megengedni, hogy kialudjon. Megtöltik gyerekekkel a két falut, ezeket nevezi a nép katonabogaroknak. Így még egy jelentéssel bővül *bogár* szó: ez a jelentés is becéző, kedveskedő, kisedet jelent, még ha iszonyat, borzalom is a háttér.

A posztmodern irodalomtörténet-írás egyik legnagyobb kínládása, bakafántoskodása éppen az volt, miképpen lehetne a történelmet, a történetiséget végleg leválasztani mindenfajta művészetről. Nem sok sikerrel fáradoztak. Az irodalmi kevercsek, az öncélúan szerkesztett öncélú szövegek szerzői elrugaszkodhattak ugyan a semmibe, de a balladák gyökérezete erős, szívós, és a múltba mélyed, s örök kovásza prózának, lírának egyaránt.

A balladák a nép, a nemzet emléknymoi.

S ha kilépünk a balladák jelképrendszeréből, és a csupasz történelemmel nézünk szembe, akkor emberi

ésszel alig felfogható borzalmak kényszerítenek hőkölésre, azok borítanak örökös gyászba, de ezáltal dekódolni is tudjuk az irodalom példabeszédeit. Nincs olyan történelmi korszakunk, amelyben ne akadt volna diktátor, vezér, ne csomósodott volna irtó, pusztító hatalommá az ideológia, és ne hurcolták volna fogságba, megsemmisítő táborokba a férfiakat. A Székelyföldet különösképp sújtotta az idegen despotizmus: akkor került Erdély egész hadserege a krími tatárok fogságába, amikor Európa már elfelejtette a sárga veszedelmet (1657. július 31.), Világos után a Habsburgok hurcolták várbörtönökbe a honvédek ezreit, a bukovinai csángó férfiak a hírhedt „koncentrákon” rokkantak meg, a két világháború hadi-

foglyai jórészt az Urál-hegység ólombányáiban és a szibériai priccseken sínylődtek, Kárpátalján a málenkij robot áldozatai, az elpusztított férfiak ezrei porladnak ismeretlen sírokban Eurázsia vad tájain, Délvidéken tízezres magyar tömegeket mészároltak le, Felvidéken százezreket tettek hontalanná, telepítettek ki... Benne van nemcsak a tudati, hanem a tudatalatti világunkban is ez borzalom, és abból a mélységből tör fel minduntalan, ahol a balladák születnek.

Igen. A balladák a nép, a nemzet emléknymoi.

Czegő Zoltán új könyvével ezt az utat járta be – sikerrel. A prózáíró teljesítményét a költő juttatta diadalra.

Hegedűs Imre János

Szószerk és csönd

Búcsú Szei Ernőtől

Szei Ernő csendesnek, visszafogottnak látszó embernek tűnt, akiben azonban hatalmas intenzitással működött egy szellemi értelemben vett, minden értékre nyitott csillapíthatatlan éhség. Az irodalom, a képzőművészetek és a zene rajongója volt, aki alkotóként a grafikában és a költészetben mindenki mással összetéveszthetetlen stílust alakított ki. A Szei-versekről maga a szerző vallotta, hogy bennük „nem a téma árnyalt kibontása az elsődleges, sokkal inkább a létérzés, a hangulat, a pillanatnyi idő eltolása az öröklét felé. A konkrét belenyomása a végtelenbe, az általánosba.” Köteteit csak élete utolsó két évtizedében jelentette meg, noha több mint ötven éven át írta verseit.

Az a megtiszteltetés ért, hogy legutóbbi, illetve időközben bekövetkezett halála okán helyesebb, ha azt írom, legutolsó kötete fülszövegének megírására engem kért fel. Azonnal igent mondtam, és az első gondolatom az volt, hogy azt az érzést kell visszaadnom, ami a Szei-versek olvasásakor fogja el az embert. Valamiféle extravagáns, de mégis magától értetődő filozófia, tömény intellektualizmus, a groteszk és a józanság egyszerre működtetik ezt a (Bistey András remek észrevételével) klipszerűnek talált költészetet. Minden szövege ruganyos, eleven, erőteljes duzzadó és fiatalos volt még akkor is, amikor szerzőjüket egyre több testi baj gyötörte.

Buñuel ír az önéletrajzában olyan mondatokról, amelyek első ránézésre abszurdnak látszanak, de valójában az igazság fénye sugárzik belőlük. Egy példát is felmutat erre: „A mortadellát a vakok gyártják.” Amikor Szei Ernőt olvasok, mindig ez jut eszembe, hiszen az ő versei tele vannak efféle különleges mondatokkal. „A vers varázsszer, metaforatéglényben.” „Minden részvétem a klorofillban szegény szavaké.” „A kezdet gyászol, a vég ünnepel.” Ezek finoman, de határozottan kimozdítják az embert nyugalmából, és szokatlan útra visznek. Ez az út kitartóan emelkedik, szuszogunk tőle, igyekeznünk kell, hogy lépést tartsunk a költővel, de valahogy erőt kapunk a versektől, és csodák csodája, a lépteink tempója egyre gyorsul. Észrevétlenül átragad ránk az a lázas izgalom, ami Szei Ernőnél sajátos módon egy töről fakad a bölcs nyugalommal és tántoríthatatlansággal. Különleges szemlélet, különleges látás az övé, amellyel összekapcsol, egymás erőterébe helyez dolgozatokat, fogalmakat, amelyek szinte kinyilatkoztatássá alakítják egymást. Ahogy olvassuk a verseket, kétségek nélkül elfogadjuk, amit Szei Ernő közöl velünk. A legnagyobb természetességgel vesszük tudomásul versteremtő elméjének a legkülönösebb darabjait is, és szinte csodálkozunk rajta, hogy eddig ez miért nem jutott senkinek az eszébe.

Szei Ernő nagyon sok hatást fogadott be a külvilágból, de versei nem csupán ezeket visszhangozták. Belső világának gazdag asszociációs rendszere mint valami bonyolult gépezet folyamatosan átdolgozta, újratemtette és egybegyúrta mindazt, ami másoknál külön tétel marad. Élet és elmúlás, szellemi, erkölcsi próbatételek sokasága, helytállás, kudarc, töprengő ösztönösség, bátorság, veszélyérzet, ugyanakkor hit a rossz megváltoztathatóságában: ezek együtt adják Szei Ernő izgalmas költészetét.

A Magyar Napló szerkesztői búcsúznak kedves szerzőjüktől. Sírfeliratként álljon itt *Vörös folt* című versének utolsó versszaka: „Itt ez a vörös folt, életed összes / ütközéséből egyetlen nyom maradt. / A világra jövedeledkor rád ütött / alapstigmát már a bőröd alatt viseled.”

Filip Tamás

ésszel alig felfogható borzalmak kényszerítenek hőkölésre, azok borítanak örökös gyászba, de ezáltal dekódolni is tudjuk az irodalom példabeszédeit. Nincs olyan történelmi korszakunk, amelyben ne akadt volna diktátor, vezér, ne csomósodott volna irtó, pusztító hatalommá az ideológia, és ne hurcolták volna fogságba, megsemmisítő táborokba a férfiakat. A Székelyföldet különösképp sújtotta az idegen despotizmus: akkor került Erdély egész hadserege a krími tatárok fogságába, amikor Európa már elfelejtette a sárga veszedelmet (1657. július 31.), Világos után a Habsburgok hurcolták várbörtönökbe a honvédek ezreit, a bukovinai csángó férfiak a hírhedt „koncentrákon” rokkantak meg, a két világháború hadi-

foglyai jórészt az Urál-hegység ólombányáiban és a szibériai priccseken sínylődtek, Kárpátalján a málenkij robot áldozatai, az elpusztított férfiak ezrei porladnak ismeretlen sírokban Eurázsia vad tájain, Délvidéken tízezres magyar tömegeket mészároltak le, Felvidéken százezreket tettek hontalanná, telepítettek ki... Benne van nemcsak a tudati, hanem a tudatalatti világunkban is ez borzalom, és abból a mélységből tör fel minduntalan, ahol a balladák születnek.

Igen. A balladák a nép, a nemzet emléknymoi.

Czegő Zoltán új könyvével ezt az utat járta be – sikerrel. A prózáíró teljesítményét a költő juttatta diadalra.

Hegedűs Imre János

Szószerk és csönd

Búcsú Szent Ernőtől

Szent Ernő csendesnek, visszafogottnak látszó embernek tűnt, akiben azonban hatalmas intenzitással működött egy szellemi értelemben vett, minden értékre nyitott csillapíthatatlan éhség. Az irodalom, a képzőművészetek és a zene rajongója volt, aki alkotóként a grafikában és a költészetben mindenki mással összetéveszthetetlen stílust alakított ki. A Szent-versekről maga a szerző vallotta, hogy bennük „nem a téma árnyalt kibontása az elsődleges, sokkal inkább a létérzés, a hangulat, a pillanatnyi idő eltolása az öröklét felé. A konkrét belenyomása a végtelenbe, az általánosba.” Köteteit csak élete utolsó két évtizedében jelentette meg, noha több mint ötven éven át írta verseit.

Az a megtiszteltetés ért, hogy legutóbbi, illetve időközben bekövetkezett halála okán helyesebb, ha azt írom, legutolsó kötete fülszövegének megírására engem kért fel. Azonnal igent mondtam, és az első gondolatom az volt, hogy azt az érzést kell visszaadnom, ami a Szent-versek olvasásakor fogja el az embert. Valamiféle extravagáns, de mégis magától értetődő filozófia, tömény intellektualizmus, a groteszk és a józanság egyszerre működtetik ezt a (Bistey András remek észrevételével) klipszerűnek talált költészetet. Minden szövege ruganyos, eleven, erőteljes duzzadó és fiatalos volt még akkor is, amikor szerzőjüket egyre több testi baj gyötörte.

Buñuel ír az önéletrajzában olyan mondatokról, amelyek első ránézésre abszurdnak látszanak, de valójában az igazság fénye sugárzik belőlük. Egy példát is felmutat erre: „A mortadellát a vakok gyártják.” Amikor Szent Ernőt olvasok, mindig ez jut eszembe, hiszen az ő versei tele vannak efféle különleges mondatokkal. „A vers varázsszer, metaforatéglényben.” „Minden részvétem a klorofillban szegény szavaké.” „A kezdet gyászol, a vég ünnepel.” Ezek finoman, de határozottan kimozdítják az embert nyugalmából, és szokatlan útra visznek. Ez az út kitartóan emelkedik, szuszogunk tőle, igyekeznünk kell, hogy lépést tartsunk a költővel, de valahogy erőt kapunk a versektől, és csodák csodája, a lépteink tempója egyre gyorsul. Észrevétlenül átragad ránk az a lázas izgalom, ami Szent Ernőnél sajátos módon egy töről fakad a bölcs nyugalommal és tántoríthatatlansággal. Különleges szemlélet, különleges látás az övé, amellyel összekapcsol, egymás erőterébe helyez dolgokat, fogalmakat, amelyek szinte kinyilatkoztatássá alakítják egymást. Ahogy olvassuk a verseket, kétségek nélkül elfogadjuk, amit Szent Ernő közöl velünk. A legnagyobb természetességgel vesszük tudomásul versteremtő elméjének a legkülönösebb darabjait is, és szinte csodálkozunk rajta, hogy eddig ez miért nem jutott senkinek az eszébe.

Szent Ernő nagyon sok hatást fogadott be a külvilágból, de versei nem csupán ezeket visszhangozták. Belső világának gazdag asszociációs rendszere mint valami bonyolult gépezet folyamatosan átdolgozta, újratemtette és egybegyúrta mindazt, ami másoknál külön tétel marad. Élet és elmúlás, szellemi, erkölcsi próbatételek sokasága, helytállás, kudarc, töprengő ösztönösség, bátorság, veszélyérzet, ugyanakkor hit a rossz megváltoztathatóságában: ezek együtt adják Szent Ernő izgalmas költészetét.

A Magyar Napló szerkesztői búcsúznak kedves szerzőjüktől. Sírfeliratként álljon itt *Vörös folt* című versének utolsó versszaka: „Itt ez a vörös folt, életed összes / ütközéséből egyetlen nyom maradt. / A világra jövedeledkor rád ütött / alapstigmát már a bőröd alatt viseled.”

Filip Tamás